

Kansalaisyhteiskunnan merkitys ja haasteet

Teppo Eskelinen

Jäidenlähtöseminaari 10.5.2022

Kansalaisyhteiskunta: merkitys ja haasteet

- ▶ Tarkoituksena on luoda nopea katsaus
- ▶ 1) Kansalaisyhteiskunnan ihanteisiin: miksi kansalaisyhteiskunnasta puhutaan, miksi koetaan, että hyvässä valtiossa on elävä kansalaisyhteiskunta, jne
- ▶ 2) Niihin paineisiin, jotka tällä hetkellä koettelevat kansalaisyhteiskunnan elävyyttä ja vapauksia

Kansalaisyhteiskunta: ihanteita (1)

- ▶ Vapaan ja kriittisen kansalaisyhteiskunnan ihannetta on määritelty monella tavalla
- ▶ 1) Demokratia ja moniäänisyys
- ▶ Demokratia ei ole pelkkää muodollista päätöksentekoa, vaan jatkuvaa ajatusten törmäyttämistä ja argumentointia
- ▶ Kansalaisyhteiskunta on tässä mielessä osa samaa kokonaisuutta kuin vaikkapa vapaa lehdistö.
- ▶ Deliberatiivinen = keskusteleva demokratia. Vapaa keskustelu tuottaa paremmat päätökset vrt asiantuntijan teknisesti paras päätös.
- ▶ -> Syvempi, parempi demokratia
- ▶ Myös tunnustus yhteiskunnan moniäänisyydelle: yhteiskunta on täynnä erilaisia tavoitteita ja ihmisillä on oltava mahdollisuus ajaa niitä

Kansalaisyhteiskunta: ihanteita (2)

- ▶ 2) Poliitiikan vahtikoira
- ▶ Kansalaisyhteiskunta on osa ”checks and balances” -kokonaisuutta ja jo olemassaolollaan ja erityisesti toiminnallaan este vallan väärinkäytölle, korruptiolle jne.
- ▶ Erilaisten yhteiskunnallisten tavoitteiden puolesta organisoituneet ihmiset estävät huonoja päätöksiä, joissa sivuutetaan olennaisia näkökulmia
- ▶ Myös omatunto tilanteissa, joissa virallinen valtio vaikuttaa toimivan epäeettisesti (kansalaistottelemattomuus, sodanvastaiset liikkeet jne).

Kansalaisyhteiskunta: ihanteita (3)

- ▶ 3) Osallisuus, aktiivinen kansalaisuus
- ▶ Mielekäs kytkös ympäröivään yhteiskuntaan, yhteiskunnallisten tapahtumien tekijä ja osallinen eikä sivustaseuraaja
- ▶ Subjektiksi kasvaminen: kansalaisyhteiskunta myös kasvattaa kriittisiä kansalaisia (myös informaali oppiminen, kansalaistoiminta antaa tekijöilleen paljon)
- ▶ Pedagogiikka: kansalaisuuteen kasvaminen
- ▶ Pitkällinen ”vapaan kaupunkilaisen” ihanne (polites, citoyen).

Kansalaisyhteiskuntaa tukeva valtio

- ▶ Hyvä yhteiskunta antaa tilaa vapaalle kansalaisyhteiskunnalle, kuulee kansalaisyhteiskunnan pyrkimystä erilaisten tavoitteiden edistämiseen, tukee kansalaisyhteiskunnan moniäänisyyttä.
- ▶ Mekanismit kansalaisyhteiskunnan kuulemiseen edustuksellisuutta suuremmin (esim kansalaisaloitteet, osallistuva budjetointi jne).
- ▶ Valtion tuki kansalaisyhteiskunnalle (ihanteena myös kriitikoidensa tukeminen)

Kansalaisyhteiskunnan nykyinen kehikko

- ▶ Vahvasti ajatuksena demokratian syventyminen
- ▶ Suunnitteluyhteiskunnasta kansalaisten yhteiskuntaan
- ▶ Kansalaisyhteiskunta uusliberalismin pehmentäjänä
- ▶ Hallinnon uudet muodit: osallistavampi, kommunikatiivisempi hallinto
- ▶ Usko ruohonjuuritasoon yhteiskunnallisessa kehityksessä (ideoiden vapaat törmäykset)
- ▶ Suomessa perinteisesti virkeä kansalaisyhteiskunta -> tunnustus

Järjestöt kansalaisyhteiskunnan institutionalisoituneena muotona

- ▶ ”Kansalaisyhteiskunta” ei kuitenkaan voi tarkoittaa kaikkia tai mitä tahansa, joten käytännössä siihen ilmestyy rajauksia
- ▶ Ongelma: kansalaisyhteiskunnan mielipidettä on vaikea kysyä -> tarvitaan tunnistettuja tahoja
- ▶ On aina vaikea kysymys, kuka voi edustaa ja ketä, ja mikä on kansalaisyhteiskunnan ääni ja miten sitä voi kuulla
- ▶ Järjestöt kansalaisten välineinä tulla yhteen jaettujen arvojen ja tavoitteiden puolustamiseksi
- ▶ Suuret järjestöt alkavat herkästi ”edustaa” kansalaisyhteiskuntaa
- ▶ Suomalainen yhteiskunta on perinteisestikin hyvin järjestäytynyt

Kansalaisyhteiskuntaa koskevia huolenaiheita ja uhkakuvia

- ▶ Taantuva kansalaisyhteiskunta?
- ▶ Ohjattu kansalaisyhteiskunta?
- ▶ Virasto-kansalaisyhteiskunta?
- ▶ Kansalaisyhteiskunta ilman kansalaisia? ("pankkitunnus-kansalaisyhteiskunta")
- ▶ Ulkoistettu hyvinvointivaltio?

Taantuva kansalaisyhteiskunta?

- ▶ Kansalaistoiminta vähenee yleisesti
- ▶ Suomi on ”järjestöjen luvattu maa”, mutta nykyisin erilaiseen järjestötoimintaan on yhä vaikeampi houkutella ihmisiä
- ▶ Sitoutuminen on ylipäänsä ohuempaa, monenlaiset asiat kilpailevat ihmisten ajasta -> vapaaehtoistoiminta vähenee
- ▶ Oheneva vaikuttamiskäsitys (”peukuttaminen”)
- ▶ CV- ja projektivetoisuus
- ▶ Pessimismi: miksi vaikuttaa, kun se ei vaikuta; kokemus valtiosta, joka kuulee muttei kuuntele

Ohjattu kansalaisyhteiskunta?

- ▶ Hankkeistuva kansalaisyhteiskunta: Entistä suurempi osa toiminnoista on hankkeita, joilla on ulkoinen rahoitus, projektisykli, raportointi ja tulosten seuranta
- ▶ Valtion rahoituksessa hanke- ja projektimuoto on korostunut yleisavustusten sijaan
- ▶ Pelkona on, että kansalaisyhteiskuntaa pyritään järjestörahoituksen kautta ohjaamaan entistä enemmän valtiovallan strategisten intressien mukaisesti
- ▶ Vapaan kansalaisyhteiskunnan tukehduuttaminen ei ole ainoastaan muodollista kieltämistä, sensuuria tms: hienovarainen rahoituksella ohjaaminen voi olla tehokkaampakin
- ▶ Rahoituksesta kilpailun psykologinen vaikutus: usein voidaan olla jopa innokkaampia valtion päämäärien toteuttamisessa kuin valtio itse

Virasto-kansalaisyhteiskunta?

- ▶ Asiantuntijuuden ja ammattimaisuuden korostuminen: vapaaehtoisten roolit muuttuvat spontaanista kansalaistoiminnasta tarkkaan organisoiduiksi organisaatiokaavion tilkkeiksi
- ▶ Vapaaehtoiset riskinä ja rasitteena (ammattilaisen näkökulmasta puhuvat mitä sattuu järjestön nimissä eivätkä ole päteviä)
- ▶ Viraston itseymmärrys: organisaatio puhuu organisaation kieltä ja järjestö on entistä virastomaisempi
- ▶ Järjestökenttä myös keskittyy, hallintopaineiden kasvu jne.
- ▶ Järjestötoiminnan ympärille kehittyy oma ”munkkilatinansa”
- ▶ Myös erilaisissa valtioon vaikuttamisen prosesseissa korostuu hallintokielen osaaminen: ”oikein” puhuvat saavat äänensä esiin -> koko yhteiskunnan viestinnällistyminen, järjestöt osana ammattimaisen viestinnän korostumista.

Pankkikortti-kansalaisyhteiskunta?

- ▶ Kansalaisyhteiskunta säilyy puheissa, mutta katoavatko kansalaiset?
- ▶ Virastomuotoinen kansalaisyhteiskunta näkee osallisuuden tilan herkästi asiantuntijoiden tukemisen kautta.
- ▶ Varainhankkijoiden rooli korostuu: varainhankkijuus asiantuntijuuden muotona
- ▶ Ei-ammattilaiset: toimijoista kuukausilahjoittajiksi

Ulkoistettu hyvinvointivaltio?

- ▶ Tilaaja-tuottaja -malli ja yleisesti hyvinvointipalveluiden ulkoistaminen lisää järjestöjen liiketoimintaa ja yleisesti suuntaa niitä kaupallistetun hyvinvointivaltion muotoon.
- ▶ ”Big Society”: ohjattu kansalaisyhteiskunta poimii hyvinvointivaltion hylkäämiä palveluita (”volunteer sector”)
- ▶ Myös työvoiman halpuuttaminen: palkalliset työt valtiosektorilla ja palkattomat työt järjestöissä -> kilpailu vapaaehtoisista
- ▶ “Austerity is not going away. We have to find ways to live with it. If it requires establishing a ‘friends of the local library volunteer society’ to avoid closing down the local library; I think we should do that”. (Kaakkois-Lontoolaisen virkamiehen haastattelu aikapankkeihin liittyen)

Katsauksia mahdollisiin tulevaisuuksiin

- ▶ Valtion orientaatio on avoin kysymys: Ulkoinen rahoitus aidosti lisäisenä? Miten kansalaisyhteiskunnan vapautta vaalitaan?
- ▶ Vaikuttamisen todellinen syvyys on auki oleva kysymys: kuulemisen ja kuuntelemisen ero
- ▶ Toimijuuden muutokset: uudenlaiset kansalaistoiminnan muodot ("neljäs sektori", nettipohjaiset yhteisöt, jne) -> Kuka edustaa esim. silakkaliikettä?
- ▶ Kansalaisyhteiskunnan hajoaminen kahteen osaan? 1) "virasto" 2) "verkosto"
- ▶ Uhkakuvat (esim Big Society) on syytä ottaa vakavasti, mutta erilaiset "mallit" eivät siirry Suomeen koskaan sellaisenaan